

וגם חרבונה זכור לטוב

1. שו"ת עטרת פז חלק ראשון כרך ג - אה"ע סימן ה

נשאלתי הלום אודות אדם שרצה לתרום ארון קודש גדול ומפואר לביהכ"נ פעיה"ק ירושלים תובב"א, אולם דא עקא שתנאו בצידו שמכיון שהוא תורם ארון קודש זה לעיני בניו יחידו שנשפה ונהרג בתקרית מחבלים בצבא עם עוד כמה חבריו הי"ד, לכן הוא רוצה שיונח שלט מצבה קטן בצד ארון קודש אשר יהיה חרות בו שמו של בנו וחבריו שנפלו יחד עימו לעיני ולמזכרת נצח, והנה בין אותם חברים אשר נפלו עימו היה ג"כ חייל דרוזי, וכאמור רוצה האב במפגיע שיחרטו את שמות כל החיילים ואף את שמו של חייל זה, ונפסם של גבאי ביהכ"נ הנזכר לשאול הגיעה האם יש איזה קפידה בדבר מצד ההלכה לחרוט אף את שמו של חייל זה על השלט שיונח על ארון הקודש בביהכ"נ?

2. חרבונה במגילה

ביום השביעי קטוב לביהמ"ק בגין אמר למהומן בזה חרבונה בגתא ובגתא זתר וכרפס שבעתל הסריסים המשרתים את פני המלך אחר שורש: להביא את ושתיה המלכה לפני המלך בקתר מלכות להראות העמים והשרים את פלה כיתובת מראה היא. " וינאמר חרבונה אהד מרהסריסים לפני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דברטוב עליה המלך עמד בבית המן גבה חמשים אמה וינאמר המלך תלהו עליו. "

3. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף טז עמוד א

אתא לביתיה - והמן נפל על המטה, נפל: נפל מיבעי ליה! - אמר רבי אלעזר: מלמד שבא מלאך והפילו עליה. אמר: ויי מביתא ויי מברא. ויאמר המלך הגם לכבוש את המלכה עמי בבית. ויאמר חרבונה וגו' אמר רבי אלעזר: אף חרבונה רשע באותה עצה היה, כיון שראה שלא נתקיימה עצתו - מיד ברח, והיינו דכתיב וישלך עליו ולא יחמל מידו ברוח יברח. וחמת המלך שככה, שתי שכיכות הללו למה? אחת של מלכו של עולם ואחת של אחשוורוש, ואמרי לה: אחת של אסתר ואחת של ושת. לכלם נתן לאיש חלפות שמלת ולבנימן נתן.. חמש חליפת, אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק

4. בראשית רבה (וילנא) פרשה מט סימן א (פרשת וירא)

רב כי הוי מטי להמן בפורים אמר ארור המן וארורים בניו לקיים מה שנאמר ושם רשעים ירקב, א"ר פנחס חרבונה זכור לטוב, א"ר שמואל בר נחמן מצינו שהקב"ה מזכיר שמן של ישראל ומברכן שנאמר (תהלים קטו) ה' זכרנו יברך

5. ספרי דאגדתא על אסתר - מדרש פנים אחרים (בובר) נוסח ב פרשה ו

[ז, ט] ויאמר חרבונה. חרבונה שונאו של מרדכי היה ומחייב להמן, עליו נאמר נפל שור רבו שוחטיו, אמר חרבונה וכי רעה זו בלבד עשה לך, הוא היה עם בגתן ותרש באותו עצה, תדע לך שכן היה שכשהודיעך מרדכי הדבר שטמון היה הנחש בקיטון, מיד שוטמו והכין לו צליב, והרי הוא בביתו של המן, מיד אמר המלך תלוהו עליו, הה"ד ישוב עמלו בראשו ועל קדקדו חמסו ירד (תהלים ז יז), וכתוב וגולל אבן אליו תשוב (משלי כו כז), גולל אבן זה ביתו של יעקב, שנמשל כאבן, שנאמר ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן (בראשית כט ג), אליו תשוב, זה המן, שזעזע את האבן ושבה אליו. אמרו חכמים שהעץ של המן של ארז היה, שהשליך המן גורלות על הגפן ולא השלימה בידו,

6. פרקי דרבי אליעזר - "חורב" פרק מט

מה עשה מיכאל המלאך הגביה את המן מעל אסתר כאילו רוצה לבא עליה, אמ' המלך הרשע הזה לא דיו שקנה את אשתי להשמיד ולהרוג ולאבד אלא רוצה לבא עליה, הגם לכבוש את המלכה עמי בבית, ושמע המן את הדבר הזה ונפלו פניו, של' לפני המן חפו, וצוה המלך לתלותו על העץ, באותה שעה מה עשה אליהו ז"ל נדמה לחרבונה אחד מסריסי המלך, אמ' לו אדני המלך יש עץ בביתו של המן מבית קדשי הקדשים, של' ויבן את בית יער הלבנון ויעש את אולם העמודים חמשים אמה ארכו ושלוש אמות רחבו, מיד צוה המלך לתלותו.

7. ירושלמי (מגילה פג, הלכה ז')

"רב אמר: צריך לאמר 'ארור המן וארורים בניו'. א"ר פנחס: צריך לומר 'חרבונה זכור לטוב'."

8. במסכת סופרים פרק י"ד הלכה ב'-ג'

ואחר כך מקלס לצדיקים, ברוך מרדכי, ברוכה אסתר, ברוכים כל ישראל. ורב אמר צריך לומר, ארור המן, וארורים בניו. אמר ר' פנחס וצריך לומר חרבונה זכור לטוב... שנאמר זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב."

9. שולחן-ערוך - או"ח הלכות מגילה ופורים סימן תר"צ סעיף ט"ז

"צריך שיאמר: ארור המן, ברוך מרדכי, ארורה זרש, ברוכה אסתר, ארורים כל עובדי אלילים, ברוכים כל ישראל; וצריך שיאמר: וגם חרבונה זכור לטוב."

ה'אבן עזרא' - יש אומרים כי אליהו ז"ל נדמה למלך כדמות סריס

10. המגיד מדובנא משלי המגילה

היה אדם עני שנוסף על עניותו היה גם סגי-נהור [עיוור ל"ע], שהיה לו מלווה צמוד נער צעיר. תוך כדי הליכתם הרגיש העיוור שעשרים המטבעות שהיו ברשותו כנראה נפלו לו והוא לא מרגיש אותם בכיסו. התחיל העיוור לבכות על כספו שאבד ועל רוע מזלו. ראה המלווה את הצער הגדול של העני ומיד אמר לו – "הנה מצאתי את עשרים הכסף שאיבדת". אך העיוור, במקום להודות למלווהו על כך שמצא את המטבעות, תפסו והתחיל להכותו מכות קשות. המלווה הצעיר לא הבין מה קורה ושאל לפשר מעשיו ומדוע הוא מכה אותו מכה אכזרית כזו. העיוור לא התבלבל ואמר לו – "אתה לא מתבייש? אתה גנבת ממני את הכסף ועכשיו אתה משחק אותה כאילו מצאתי! שהרי מאיפה לך לדעת שאיבדתי עשרים כסף? – סימן שאתה גנבת אותם."

11. חשוקי חמד עירובין - הערות דף נא עמוד ב

לח. וכעין מה שכתב המגיד מדובנא (בספרו קול רנה וישועה על מגילה אסתר, עמ' צ) על מאמר הירושלמי שצ"ל ארור המן ברוך מרדכי וגם חרבונה זכור לטוב, דלכאורה קשה בענין חרבונה ממה נפשך, אם הוא ראוי להתברך למה לא יהיה מכלל המתברכין לומר עליו ברוך חרבונה, ואם ראוי הוא לארור היה לומר עליו ארור, וביאר על פי המדרש ויאמר חרבונה... באותה שעה בא אליהו ז"ל ונדמה לחרבונה, נמצא שבאמת לא היה חרבונה המגיד מעשיית העץ רק שאליהו ז"ל התחפש בדמות חרבונה וא"כ למה יזכה לברכה אחר שהוא לא דבר טוב, אולם עכ"ז יזכר שמו לטוב, אחר שאליהו ז"ל לא נדמה לשר אחר זולתו, על כרחך שהיה ההרור טוב קצת בלבו וכענין שאמרו חז"ל מגלגלין זכות ע"י זכאי, והדמיון בזה למי שנוסע על חתונת בנו ואין לו מלבוש כבוד כראוי לו, והוא שואלו מאת רעהו, שמדרכו בשובו מהחתונה הוא מחזיר לרעהו הבגד ועמו מגדנות כדי להנאותו ג"כ מהחתונה, אחרי שבמלבושו התלבש על החתונה, וכמו כן ראוי חרבונה להזכר לטוב בעבור שהתלבש בו ז"ל ונדמה להיות כצלמו ודמותו, יעו"ש. וה"ה בענייננו, אם העני הזה נשלח מאת הקדוש ברוך הוא לזכות ולהציל את האיש ממות, יש לזכרו לטובה.

12. אלשיך אסתר פרק ז

והנה אמרו רבותינו ז"ל (ילקוט רמז תתרנט) כי חרבונה הוא אליהו שנדמה כאחד מן הסריסים והלא כמו זר נחשב אומרו אחד מן הסריסים, שיורה כי לא אליהו היה כי אם אחד מסריסי המלך ממש. אך אחר שדקדק בזה אומרו לפני המלך שהוא מיותר. אך יאמר ויאמר חרבונה אשר הוא אחד מן הסריסים לפני המלך כלומר כי לפני המלך במה שהוא אדם הרואה לעינים הוא אחד מן הסריסים, אך לא לפני ה', כי אין המלך רואה רק מה שנדמה לפניו כאחד מן הסריסים. ושמעתי מי שדקדק בזה שחרבונה שזכר פה הוא בה"א בסוף תיבה ולא באלף כחרבונה הנזכר למעלה בין סריסי המלך, ועל כן הטיבו אשר דברו כי לא ראי זה כראי זה, ואפשר לבא אחריו ולמלא את דבריו כי ה"ה"א שהיא חמשה רמז לחמש אותיות שבאליהו:

13. תשובה עטרת פז

בירושלמי מגילה (פ"ד ה"ז) גרסינן, רב אמר צריך לומר ארור המן ארורים בניו, א"ר פנחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב. ע"כ. ופירש הרב קרבן העדה (שם) צריך לומר ארור המן לאחר שקראו המגילה, אבל קודם לכן או בשעת קריאה לא שעדין לא מת. ע"ש... וכ"כ גם הטור או"ח (ס' תרצ) להלכה כדברי הירושלמי הללו, שבסוף קריאת המגילה צריך לומר "וגם חרבונה זכור לטוב". ע"ש. וכן הוא גם בשו"ע הל' מגילה (ס' תרצ סעיף טז) שבסיום קריאת המגילה צריך לומר ארור המן ברוך מרדכי וכו', וגם חרבונה זכור לטוב. ע"ש. וא"כ כאמור מבואר מהכי כי אע"ג שחרבונה היה אחד מסריסי המלך, וממילא היה גוי, וכאשר מתבאר נמי מדברי המדרש דדרשינן התם על הפסוק (משלי טז ז) "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישרים איתו", שחרבונה שונאו של מרדכי היה ועוד היה בעצת המן, אולם כיון שראה שעצת המן אינה נעשית, ברח מעצת המן ואף הכביד עליו את חמת המלך, ואמרו עליו משל נפל השור רבו הרוצים לשוחטו [וכעין הא דאמרינן בגמ' שבת (לא ע"ב) נפל תורא חדד לסכינא], ומיד התחיל לקטר על המן, ואמר למלך וכי רעה זו בלבד עשה לך? הלא הוא היה באותה עצה עם בגתן ותרש שרצו להרוג את אדוני המלך, תדע לך שמיד שהודיעך מרדכי הדבר שיש סם הורג בקיתון שאתה רוצה לשתותו, התחיל המן לשוטמו והכין לו צלב והרי הוא בביתו של המן, ומיד אמר המלך תלוהו עליו וכו'. יעו"ש. ומבואר מהכי שפיר שהיה גוי ואף היה בעצה אחת בתחילה עם המן. והיינו נמי דאמרינן בגמ' מגילה (טז ע"א) אמר רבי אלעזר אף חרבונה רשע באותה עצה היה, כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח וכו'. ע"ש. ואפ"ה הא חזינן דיש להזכירו לטוב וזאת כיון שהיטיב עם מרדכי ועם ישראל שהזכיר בסופו רע על המן שהכין עץ למרדכי וכו', ותלו את המן. וא"כ לפ"ז לכאורה יש ללמוד אף לנידון דידן שכיון שאלו החיילים הדרוזים מטיבים עם ישראל ומסריסים נפשם על כך, לכן אע"פ שהם גויים, שפיר יש להזכירם לטוב.

וראה נמי לרבינו החיד"א בס' כסא רחמים במס' סופרים הנ"ל (פ"ד ה"ג) שכתב בזה עור בהא דאמרינן חרבונה זכור לטוב, בשם גורי האר"י ז"ל, ד"חרבונה" בגימטריה "פינחס אליהו" עם הכולל. ע"ש. ופירש בס' כף החיים (ס' תקצ ס"ק ק) דר"ל עם עשר אותיות של "פינחס אליהו" והכולל. ע"ש...

וא"כ לפי כל הלין דחזינן דחרבונה הנזכר לטובה הוא אליהו הנביא זכור לטוב וא"כ ליכא ראייה מהאמור, דלעולם משו"ה מזכירין לחרבונה לשבח אע"ג שהיה גוי כיון שהכונה לאותו חרבונה שהזכיר למלך על ענין העץ לתלות בו את המן, ואליהו הנביא זכור לטוב היה, אבל גוי דעלמא מנלן. [ברם אולי עדיין יש לומר וליישב בהכי גם את דברי המדרשות הנ"ל, דלעולם האי חרבונה הזכור לטוב אליהו הנביא הוה, אבל מ"מ בכך שנדמה והתלבש בדמותו של חרבונה סריס המלך, כנראה דהוה ליה לחרבונה הזה איזה זכות שבא אליהו דוקא בדמותו כצלמו של חרבונה הסריס, והיינו שחזר בו ממעשיו הרעים שמקדם, וגמלה החלטה בליבו של חרבונה הזה סריס המלך להיטיב עם היהודים, ומן השמים צרפו מחשבה למעשה ובא אליהו בדמותו והביא הישועה, ולכן אומרים "וגם חרבונה זכור לטוב" כלומר "גם" לרבות בין חרבונה אליהו ובין חרבונה הסריס...]